

HOCALI KATLIAMI'NA GİDEN SÜREÇ VE TÜRK BASININDA HOCALI KATLIAMI

Elşad EYVAZLI*

Özet

Yüzlerce yıldır bir arada yaşayan Azerbaycan Türkleri ile Ermenilerin sorunsuz devam eden birliktelikleri, son iki yüzyıla gelindiğinde sıkıntılı evrelere girmiştir. Bu süreçlerin başlangıcını Rusya'nın sınırlarını durmaksızın genişletmesi ile birlikte bu halkların yaşamakta olduğu Güney Kafkasya bölgesine kadar olan genişlemesinin hemen sonrasına dayandırabiliriz. Rusya bu bölgede kalıcı olmak istemiştir; Osmanlı Devleti ile olan çekişmeli ilişkilerinde bölgenin arz ettiği stratejik önem dolayısıyla ve özellikle de Azerbaycan'ın zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarının kendine sağlayacağı ekonomik güç hasebiyle. Bu zenginliği tek başına Rusya'ya kaptırmak çekincesiyle ve yine Rusya'nın genişlemesini kendilerinin sömürge devletleriyle ilişkilerine zarar verebileceği endişesiyle hareket eden bir kısım Batılı devletin de işin içine girmesiyle Hıristiyan Ermeniler ile Müslüman Türklerin ilişkileri farklı bir seyir takip etmeye zorlanmıştır. Hocalı Katliamı da bu sürecin çok yakın bir zamanda gerçekleşmiş bir hazin sonucudur. Bu çalışmada, Türkiye'de yazılı basında Hocalı Katliamına dair haberler incelenmiştir. Çalışma 2018 ve 2019 (Kasım ayına kadar) yılında ana akım gazetelerden seçilen iki gazetenin ikişer yıllık sayıları taranarak gerçekleştirilmiştir. Amaç, Türk basınında "konunun ne sıklıkla ve hangi içerikle gündeme taşındığını tespit etmektir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Azerbaycan Türkleri, Hocalı Katliamı, Ermeniler, Hürriyet Gazetesi

Abstract

The Process To The Khojaly Massacre And Khojaly Massacre In The Turkish Press

The unproblematic togetherness of Azerbaijani Turks and Armenians, who had been living together for hundreds of years, has turned into a troubled situation in the past two centuries. We can base the beginning of these processes on immediately after the continuing expansion of Russia to the South Caucasus, where these folks live. Russia desired to be permanent in the region because of the strategic importance of the region in the contentious relations with the Ottoman Empire and especially for the economic power that the rich petroleum and natural gas resources of Azerbaijan would provide them. With the interference of some Western

* Doktora Öğrencisi, Bakü Devlet Üniversitesi, elshadpjb@mail.ru,
<https://orcid.org/0000-0002-3852-4913>

Countries acting with concern not to lose this wealth to Russia and again concerning that Russia's expansion would damage their relations with their colonies, the relations of Christian Armenians and Muslims were forced to follow a different course. And the Khojaly Massacre that happened in not too distant past is a dramatic end of this process. In this research, the news related to Khojaly Massacre was examined in printed press of Turkey. This study was conducted by scanning biyearly issues of two newspapers chosen among the mainstream newspapers of the years 2018 and 2019 (until November). The aim is to determine how often and with what content this issue has been brought up in the Turkish press.

Key Words: Azerbaijan, Azerbaijani Turks, Khojaly Massacre, Armenians, Hürriyet Newspaper

Türk ve Ermeni İlişkilerinin Seyri

Türklerin kalıcı devletler ve hâkimiyetler kurmak üzere Anadolu'ya gelişi ile yoğun olarak yaşanmaya başlayan Türk-Ermeni ilişkisi, bu bağlamda yaklaşık bin senedir süregelenmektedir. Selçuklu ve Osmanlı Türk Devletleri zamanında Anadolu'da ve bir arada yaşamaya devam eden Ermeniler, ticari, dinî, kültürel sahalarda tam bir serbesti içerisinde yaşamış, Osmanlı döneminde toplum hayatının her noktasına girmişlerdir. 18'inci yüzyılın sonlarına kadar sorunsuz devam eden beraberlikte, bu tarihten sonra bir kısım müdahalelerle sorunlar kendini göstermeye başlamıştır.

Özellikle 16. yüzyılın ikinci yarısından sonra bölgesinde siyasi ve askeri bir güç olarak belirlemeye başlayan Rusya, takip eden süreçte çevresindeki topraklara doğru hızla genişlemeye başlamış, 18. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti için de hatırı sayılır bir rakip durumuna gelmiştir. İktisadi büyümesini devam ettirebilmek amacıyla sıcak denizlere inmesinin gerekliliği düşüncesiyle Rusya, Osmanlı Devleti'nin topraklarına doğru yayılma politikasına daha bir kuvvetle sarılır olmuştur. Gerek Kırım yoluyla Karadeniz'e genişleme gerekse Kuzey ve Güney Kafkasya'ya yerleşme, buranın yerli halkları üzerinde hâkimiyet kurma ve bu yolla Osmanlı'nın Doğu Anadolu bölgesine doğru Rusya'ya genişletme arzusu ve bu doğrultuda çabaları görülmüştür.

1774 Kaynarca Antlaşmasıyla Rusya; 1856 Paris Antlaşmasıyla Rusya'nın yanı sıra İngiltere, Fransa, Avusturya ve Prusya, Osmanlı Hristiyanlarını himaye bahanesiyle Osmanlı siyasetine dâhil olmaya başlamışlardır. 3 Mart 1878 Ayestefanos Antlaşması ile ilk defa Rusya tarafından

siyasi gündeme sokulan Ermeni meselesi, 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşmasıyla uluslararası bir mesele halini almıştır.¹ 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonunda imzalanan Ayestefanos Anlaşması'nın ardından² diğer Batılı güçlerin de dâhil olduğu Berlin Antlaşması'na eklenen 61. madde³ ile Ermeni meselesi, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti üzerinde emperyalist amaçları bulunan Rusya, İngiltere ve Fransa tarafından oluşturulmuş yapay bir sorun olarak ortaya çıkarılmıştır.⁴ Ermeniler ile Türklerin ilk ciddi krizi II. Abdülhamit döneminde ortaya çıkmıştır. Türklere yapılan Ermeni suikastları, kundaklamalar ve isyan hareketleri II. Abdülhamid Han yönetimindeki Osmanlı Devleti'nde sıkıntılı durumlara neden olmuştur.

Anadolu'nun her tarafında kanlı olaylar ve isyanlar meydana gelmeye başlamıştır. Ermeni komitaları, daha önceleri Balkanlar'da olduğu gibi neticede büyük devletlerin müdahalesini sağlamak üzere özellikle Erzurum, Merzifon, Sason, Zeytun, Van, Trabzon, Gümüşhane, Erzincan, Diyarbekir, Halep, Urfa, Muş, Bitlis, Harput, Ayıntap, Kayseri, Sivas, Birecik gibi yerlerde ve II. Meşrutiyet'in ilânıyla Adana'da (Yumurtalık, Dört Yol, İskenderun) olmak üzere 1890'dan itibaren önemli insan zayıyatına yol açan ve II. Abdülhamid dönemindeki Ermeni isyanlar çıkarmışlardır. Bu arada İstanbul'da da aynı amaçla olaylar çıkarılmıştır. Osmanlı Bankası'na yapılan baskın (1896) ve cuma selâmlığı esnasında II. Abdülhamid'in bombalı bir suikastla öldürülmek istenmesi (21

¹ Salih Altınok, **Belgeleriyle 19 ve 20. Yüzyıl Başlarında Ermeni Sorunu**, 3. Baskı, Ankara, Bizbize Basın Yayın, 2007, s. 12.

² Ayestefanos Antlaşmasınının 16. Maddesi: “*Doğuda Rus askerinin istilasını altında bulunup Osmanlı Devleti'ne iadesi gereken yerlerin tahliyesi oralarda iki devlet arasındaki iyi münasebetlere zarar getiren karışıklıklara meydan verebileceğinden, Osmanlı Devleti Ermenilerin oturduğu eyaletlerde mahalli menfaatlerin gerektirdiği ıslahatı vakit kaybetmeksizin yapmayı ve Ermenilerin Kürtlere ve Çerkeslere karşı emniyetlerini sağlamayı taahhüt eder*”. Bkz. Mahmud Celaledin Paşa, **Mir'ât-ı Hakikat**, haz. İsmet Miroğlu, İstanbul, 1983, s. 578, 579.

³ Berlin Antlaşmasınının 61. Maddesi: *Bâbiâli Ermenilerle meskûn vilayetlerde mahalli ihtiyacların icap ettirdiği ıslahatı geciktirmeksizin yapmayı ve Ermenilerin Çerkez ve Kürtlere karşı emniyet ve asayişlerini sağlamayı taahhüt eder. Bu konuda alınacak tedbirleri ara sıra antlaşmayı imzalayan devletlere tebliğ edeceğinden bu devletler sözü edilen tedbirlerin yerine getirilmesine nezaret edeceklerdir*”. Bkz. Mahmud Celaledin Paşa, **Mir'ât-ı Hakikat**, haz. İ. Miroğlu, İstanbul, 1983, s. 600.

⁴ Gökhan Sarı, “1915 Tehcirinden 1992 Hocalı'ya Soykırım İddiaları Çerçevesinde Ermeni Sorunu”, **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, 2015, s. 94. (91-121)

Temmuz 1905) Ermeni ihtilâl ve terör örgütlerinin bu şehirdeki önemli terör faaliyetleri arasındadır. Ermeni meselesinin ideolojik oluşumunu 1810 yılına kadar götürmek mümkündür.⁵ Zira bu tarihte Napolyon tarafından Paris'te Doğu Dilleri Okulu'nda Ermeni Kürsüsü kurulmuş, bunu 1816'da Moskova'da kurulan Lazaryan Enstitüsü, 1823'te Tiflis'te tesis olunan Nersesyan Seminariyası takip etmiş ve birer eğitim merkezi olarak bu okullarda Ermeni Milliyetçiliğinin temelleri atılmıştır. Bu sürecin devamında Anadolu'da boy göstermeye başlayan Rus, İngiliz, Fransız misyonerler özellikle Hristiyan halk üzerinde etkili olmuştur. Hınçak (1887) ve Taşnaksutyun (1890) ihtilal örgütlerinin kurulmasıyla birlikte silahlı eylemler giderek Anadolu'yu sarmaya başlamıştır. Ermeniler için bu dönemde rol model, Bulgar isyanı olmuştur. 1894 yılından itibaren Ermeniler Osmanlı Devletinin kendilerine yönelik katliam politikası izlediği iddiasıyla (Hamidiye Alayları yoluyla) eylemlerini arttırmışlar, Berlin Antlaşmasınının 61. maddesinde bahsi geçen Anadolu Islahatı programının hâlâ tatbikine başlanmadığından yakınmışlardır.⁶ Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'ni müttefiklere çalışarak içeriden vuran, bir zamanlar "millet-i sâdika" olarak anılan ve devletin en üst makamlarındaki, en itibarlı memuriyetlerine atanan Ermeni cemaatine mensup vatandaşları hakkında, özellikle asayiş bozdukları ve bölgenin (Şark vilayetleri) Müslüman ahalisine yönelik saldırılarının önünü alabilmek gerekçesiyle hükümetçe tehcir kararının⁷ alınması ve uygulanmasından sonra Anadolu'daki "Büyük Ermenistan" kurma ideallerinin sekteye uğraması sonrası Rusya sınırlarında kalan Ermeni bölgesindeki faaliyetlerine hız vermişlerdir. Bu sefer de bu bölgenin sınırlarını genişletebilme yolunda girişimlere başlamışlardır. Gerçekte her iki bölgenin birleştiği bir sınır hayalleri Ermeniler için bugün dahi devam ediyor denilse yanlış olmaz. Ancak bu genişleme hayali fiiliyata dökülürken, her daim "kurtarıcıları ve hamileri" olarak

⁵ Kemal Beydilli, "Tehcîr", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, C. 40, İstanbul, 2011, s. 320. (319-323)

⁶ Sarı, **a.g.m.**, ss. 98, 99.

⁷ Tehcîr Kanunu: "Savaş Zamanında Hükümet Uygulamalarına Karşı Gelenler İçin Askerler Tarafından Uygulanacak Önlemler Hakkına Geçici Kanun"dur. 27 Mayıs 1915 tarihinde, devlete karşı suç işleyen Osmanlı vatandaşlarının cepheden uzak fakat Osmanlı toprakları içindeki bölgelere sevkini öngörür. Bkz. Sarı, **a.g.m.**, s. 97.

telakki ettikleri Rus bölgelerinin aleyhine değil de, Türk topraklarına (Türkiye ve Azerbaycan) doğru sürdürülmesine dikkat etmişlerdir.

Ermenilerin Güney Kafkasya'daki genişleme gayretleri aslında Birinci Dünya Savaşı'ndan önce de kendini göstermiştir. Çarlık Rusya'sında meydana gelen 1905 ihtilali esnasında Ermeniler ile Azerbaycan Türkleri arasında ilk ciddi ve kanlı çatışmalar başlamıştır. 1905-1907 yılları arasında devrim hareketi başladığında Çarlık, Güney Kafkasya'daki devrim taraftarları hareketi önlemek için Kafkasya'da karışıklığın devamını sağlamak amacıyla Ermenilerin Türklere olan saldırılarını teşvik etmiştir. 6 Şubat 1905'te Bakü'de başlayan katliamlar⁸ 5 Mayıs 1905 Nahcivan katliamı, 23 Mayıs 1905 Revan katliamı, 3 Haziran 1905 Ecmiazin katliamı, 13 Haziran 1905 Cebrayıl katliamı, 16 Ağustos 1905 Birinci Şuşa katliamı, 12 Temmuz 1905 İkinci Şuşa katliamı, 20 Ağustos 1905 İkinci Bakü katliamı, 26 Eylül 1905 Cevanşir katliamı, 18 Kasım 1905 Gence katliamı, 24 Kasım 1905 Tiflis katliamı, 22 Ocak 1906 Gazah katliamı, 29 Temmuz 1906 Zengezur katliamları ile devam etmiştir.⁹ Ermeni tarihçi S. Zavaryan'ın verdiği bilgilere göre, bu katliamlar sırasında Şuşa'da 12, Cevanşir bölgesinde 15, Cebrail'de 5 ve Zengezur'da 43 olmak üzere toplam 75 Müslüman Türk köyü yakılıp, yıkılmıştır. 1906 yılına gelindiğinde Erivan, Gence ve diğer bölgelerde 200'den fazla köy ve kasaba yağmalanmış, sakinleri öldürülmüş ve bu yerleşim birimleri haritadan silinmiştir. Ayrıca Karabağ'da da 158 Türk köyü yakılıp yıkılmış, binlerce Türk katledilmiştir.¹⁰

⁸ İsmail Özçelik, "Karabağ'daki Hocalı Soykırımının Tarihi Arka Planı", **Vakanüvis: Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 2, Kafkasya Özel Sayısı, 2017, s. 435. (417-456)

⁹ M. Garibov, **I. Dünya Savaşından Günümüze Azerbaycan-Ermenistan İlişkileri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s.76 ve M.S. Ordubadi, **Kanlı Yıllar**, haz. Ekrem Bağirov, Bakü, 1991, s. 52-63'den aktaran Sarı, **a.g.m.**, 105.

¹⁰ Sarı, **a.g.m.**, 105.

SSCB dönemi

Ermenilerin Azerbaycan Türklerinin topraklarına doğru gerçekleşen bu tecavüzleri, Dağlık Karabağ bölgesi de dâhil olduğu halde sonraki tarihlerde de devam etmiştir. Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki Dağlık Karabağ bölgesi, 1920’de iki ülke arasında bölgenin Ermenistan’a bağlanmasını isteyen Ermeniler ile bunu kabul etmeyen Azeriler arasında ciddi anlamda sorun oluşturmuştur. Bu durum karşısında Bolşevikler bölgeye girerek bölgenin haritasını yeniden çizmişlerdir. Böylece Nahcivan, Dağlık Karabağ ve Zengezur bölgelerini Ermeni yönetimi altına dâhil etmişler, ancak 1921 yılında Batılı devletlerin sömürgeciliğine karşı Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde bir Kurtuluş Savaşı veren Türkiye ile anlaşma yollarını arayan Bolşevikler, Nahcivan ve Dağlık Karabağ’ı, tek taraflı olarak Azerbaycan’a bırakmıştır, Nahcivan Azerbaycan’a bağlı otonom bir bölge olarak tanımlanmıştır.¹¹ Bu sayede Türkiye, Nahcivan yoluyla Azerbaycan ile sınır komşusu olmuş, Azerbaycan’la karadan bağlantı sağlayabilmiştir.¹² SSCB döneminde her fırsatta Ermeni Komünist Partisi yöneticilerince Moskova’dan Dağlık Karabağ ve Nahcivan talep edildiyse de genel siyasi konjonktür bağlamında durum Moskova için uygun görülmediğinden olsa gerek Ermenilerin bu talepleri geri çevrilmiştir. 1935 tarihinde Ermeni Komünist Partisi Sekreteri, Stalin’den Dağlık Karabağ ve Nahcivan’ı istemesine rağmen bu talepler SSCB tarafından kabul edilmemiştir. Ermenistan SSCB kurulduğu andan itibaren bu taleplerini sürekli tekrarlamıştır. Genellikle Moskova tarafından bu taleplere olumlu bakılsa da o zamanki dünyanın genel siyasi durumu buna uygun olmadığı için bu talepler reddedilmiştir.

1960 yılından itibaren Ermeniler, 1948-1956 yılları arasında yapılan göç siyaseti ile artık Ermenistan coğrafyasında olası bir Türk problemine karşı kendilerini garantiye almış olarak, rahat bir şekilde politikalarına devam etmişlerdir. Ermeniler yoğun bir şekilde 1960 yılından itibaren Karabağ ve

¹¹ Beşir Mustafayev, “Ermenileştirilen Kuzey Azerbaycan Türk Toprakları”, **Türk Yurdu**, Nisan 2011 - Yıl 100 - Sayı 284.

¹² Yunus Ekici, “Azerbaycan ve Ermenistan Arasında Bitmeyen Dağlık Karabağ Sorunu”, **Vakanüvis: Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, Mart 2017, ss. 63-64. (62-77)

Nahcivan üzerinde toprak iddiasında bulunmaya başlamışlar, uygun zamanlarda bu iddialarını eyleme dönüştürerek Türk topraklarını işgal aşamasına geçmişlerdir. Bu doğrultuda yoğun bir şekilde medya ve basını da kullanarak Türklere haksız suçlamalarda bulunarak, yağmacılık yaparak Karabağ ve Nahcivan üzerinde hak iddia etmişler hatta öyle ileri gitmişlerdir ki Ermeni basınında Anadolu toprakları için “Batı Ermenistan” ifadesini kullanmışlardır.¹³

1965, 1973 tarihlerinde de bu türden girişimler olmuştur. 1980’lerin ikinci yarısında SSCB’nin dağılmasına giden zaman sürecinde Ermenistan’ın, Azerbaycan’ın Karabağ Bölgesi’nin dağlık kısmına yönelik olan iddiaları yeniden gündeme gelmiştir.¹⁴ Ermenistan’ın Rusya’dan aldığı destekle Dağlık Karabağ üzerinde hak iddia etmesi ve bölgede yaşayan Ermenilerin gösterileriyle başlayan sorun, 1991 yılında Azerbaycan ve Ermenistan’ın bağımsızlığını elde etmesinin ardından Dağlık Karabağ Ermenilerinin bağımsızlık ilanı ile yeni bir boyut kazanmıştır.

Bölgede görevli Rusların da içerisinde yer aldığı sıcak bir çatışmaya dönüşmüştür. Bugüne kadar çözülemeyen bu problemde, Ermenilerin tezleri, Ermenilerin Dağlık Karabağ’da çoğunluk teşkil ettiği, bu nedenle kendi kaderini belirleme hakkına sahip olduğu savına dayanmaktadır. Azerbaycan tarafı ise, Dağlık Karabağ bölgesinin hukuki ve tarihi olarak kendisine ait olduğunu savunmakta, bölgedeki etnografik yapının Rus ve Sovyet politikalarıyla suni olarak değiştirildiğini, bu nedenle toprak talebine temel teşkil edemeyeceğini iddia etmektedir.¹⁵

20 Şubat 1988’de, Azerbaycan’ın yönetiminde olan ve nüfusunun çoğunluğunu Ermenilerin oluşturduğu (Öncesinde Rus, ardından Sovyet yöneticilerin iskân politikaları neticesi)¹⁶ Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi Yönetim

¹³ Aygun Attar, “Azerbaycan Türklerinin Ermenistan’dan Zorunlu Göçü”, <http://soyledik.com/tr/makale/6960/azerbaycan-turklerinin-ermenistandan-zorunlu-gocu--prof-dr-aygun-attar.html>

¹⁴ Ekici, **a.g.m.**, ss. 64-65.

¹⁵ Reha Yılmaz, “Azerbaycan Dış Siyasetinde Bağımsızlık Sonrası Yıllar ve Karabağ Problemi”, **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 2, 2010, s. 71. (69-93)

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Gaffar Çakmaklı Mehdiyev, “Türksüz Ermenistan İdeolojisinin Sonuçları: Ermenistan’ın Tek Uluslu ve Monoetnik Devlete Dönüştürülme Süreçleri”, **Tesam Akademi Dergisi**, Ocak 2015.2 (1), ss. 7-28.

Kurulu olağanüstü bir toplantı düzenleyerek özerk bölgenin Ermenistan ile birleştirildiğine ilişkin önemli bir karar almıştır. Bunu takiben Azerbaycan'da geniş çaplı toplumsal tepkiler görülmeye başlanmıştır Azerbaycan Yüksek Sovyet'i Başkanlık Divanı yerel meclisin bu kararını geçersiz kabul etmiştir.¹⁷

1988'in kışından başlayarak Ermenistan'da Türklere karşı başlatılan etnik temizleme "Türksüz Ermenistan" sloganı altında hayata geçirilmiş, bunun sonucu Ermenistan yönetiminin onayıyla şu anki Ermenistan adlanan devletin topraklarından 40 bin 897 Türk ailesi, 185 bin 519 Türk zorunlu olarak tasfiye edilmiştir. Sonraki yıllarda bu siyaset devam ettirildi ve 1992 yılına kadar Ermenistan'da yaşayan yaklaşık 250 bin Türk sonuncusuna kadar kendi evlerini terk etmek zorunda kaldılar.¹⁸ 1990 yılında çatışmalar hızlanmıştır.¹⁹ 1991 yılında Güney Kafkasya cumhuriyetlerinin bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte bölgede kanlı bir işgal başlamıştır. Hocalı da Ermeniler tarafından işgale uğrayacak bölgelerden biridir.

Hocalı Katliamı

Ermeni güçlerinin 1991'in sonlarına doğru ablukaya aldığı Hocalı, 936 kilometrekarelik alana sahipti. 2 bin 605 ailenin, 11 bin 356 kişinin yaşadığı bir kasaba olan Hocalı, Aralık 1991'de Karabağ'ın başkenti olarak kabul edilen Hankendi şehrini işgal eden Ermeniler tarafından hedef alındı. 25 Şubat günü, saat 21 sularında Ermeni birlikleri, Hankendi'de konuşlanmış olan 366. Motorize Piyade Alayı'nın Rus askerleriyle birlikte, önceden giriş ve çıkışları kapatılmış olan (Ermeni güçlerince) Askeran ile Hankendi arasındaki Hocalı'ya girdiler.²⁰ İki saat boyunca kenti top ve tank ateşine tuttular. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve hastalar bu saldırıdan sağ kurtulamadılar. Hocalı'nın Kaladeresi denilen mevkiinde yaşayan Meshet (Ahıska) Türkleri de evlerinde yakılmak suretiyle öldürüldüler.

¹⁷ Ekici, **a.g.m.**, ss. 67.

¹⁸ Abil İbrahimov, "Ermenistan'ın Etnik Temizleme Siyaseti", <http://1905.az/tr/ermenistanin-etnik-temizleme-siyaseti/>

¹⁹ Abbas Karaağaçlı, "İşgal Altındaki Dağlık Karabağ Sorunu", <http://www.bilgesam.org/incele/164/-isgal-altindaki-daglik-karabag-sorunu/#.Xa2R7IUzaUk>, 2012, Erişim tarihi: 22.10.2019.

²⁰ Fiona MacLachlan-Ian Peart, **Hocalı Bir Savaş Suçuna Tanıklık**, İstanbul, Teas Yayınları, s.177.

Sağ kalanlar Askeran-Ketik arasında ablukaya alınarak kurşuna dizildi. Buranın seçilmesi tesadüf değildi. Şehir yeri itibariyle önemli bir stratejik noktaydı. Ağdam -Şuşa ve Askeran-Hankendi yollarının geçtiği bir kavşak olmasının dışında o bölgedeki tek havaalanı da buradaydı. Söz konusu askeri havaalanı, Dağlık Karabağ'a gidecek olan askeri teçhizatın nakledilmesinde büyük kolaylık sağlayacaktı.²¹

Hocalı katliamında Azerbaycan resmî kaynaklarına göre, 83 çocuk, 106 kadın ve 70'den fazla yaşlı dâhil olmak üzere toplam 613 sakin öldürülmüş, toplam 487 kişi ağır yaralanmıştır. 275 kişi Ermeni güçlerince rehin alınmıştır ki bunlardan 150 kişinin akıbeti hala bilinmemektedir. Cesetler üzerinde yapılan incelemelerde cesetlerin birçoğunun yakıldığı, gözlerinin oyulduğu, başlarının kesildiği, hamile kadınların karınlarının bıçakla açılarak bebeklerin çıkarıldığı görülmüştür. Top ve tüfek ateşinden kurtulup da ormanlık alana kaçabilenler 10 gün boyunca kışın dondurucu soğuşunda, karların içinde çoluk, çocuk, kadın, yaşlı pek çoğu açlıktan ve soğuktan donarak can vermiştir. Hocalı'ya yönelik operasyonun büyük katliam şeklinde gerçekleştirilmesinin birkaç nedeni olmuştur. Bunlar arasında Ermenilerin bilinçaltına işlenen Türk düşmanlığı etkili olmakla beraber, operasyonun bilinçli olarak bu şekilde yapılması suretiyle insanların gözünün korkutulması ve dirençlerinin zayıflatılması da amaçlanmıştır. Bu stratejiye göre, bölgedeki Azerbaycan Türklerinin psikolojik direnci kırılırsa ve aileleri katledilmek suretiyle bir ölçüde gözleri korkutulursa ileriki saldırılarda direniş daha zayıf olacak herkes canını ve daha önemlisi ailesini kurtarmaya çalışacaktır. Dönemin Ermenistan Devlet Başkanı Serj Sarkisyan'ın daha sonra yaptığı açıklamalar da bunu kanıtlar niteliktedir. Öte yandan sonraki işgallere baktığımızda Ermenistan'ın bu stratejisinin bir ölçüde başarılı olduğu da görülmektedir.²²

²¹ 2. Uluslararası Hocalı Soykırımı ve Bölgesel Güvenlik Sempozyumu E-Kitabı, Ed. Betül Karagöz Yerdelen, 2018, ss. 51,52.

²² Araz Arslanlı, **Karabağ Sorunu ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri**, Ankara, Berikan Yayınevi, 2015, ss. 61, 62; "Hocalı'da Yaşanan Vahşeti 23 Yıl Sonra Tanıkları Anlattı", <https://www.haberler.com/hocali-da-yasanan-vahseti-23-yil-sonra-taniklari-7005580-haberi/>

Bugünkü durum

Halen Azerbaycan topraklarının beşte biri (%20'si) Ermeni işgali altındadır. Türk halkının nedensizce katledildiği, işkence edildiği, hakarete ve tacizlerin en ahlâksızlarına maruz bırakıldığı Hocalı da hâlâ Ermenilerin haksız işgali altındadır. Azerbaycan Meclisi, ancak 1994 yılında düzenlenen bir oturumla, 613 vatandaşın katledildiği hadiseyi, 'Hocalı Soykırımı' olarak kabul etmiştir. Hocalı'da yaşananlar günümüz itibarıyla Meksika, Macaristan, Pakistan, Kolombiya, Çek Cumhuriyeti, Bosna Hersek, Honduras, Peru, Sudan ve İslam İşbirliği Teşkilatı'nca da 'soykırım' olarak tanınmaktadır. Hocalı Katliamı'nı 5 ülke parlamentosu kınarken, ABD'de 16 eyalet meclisi, yaşananları 'soykırım' olarak gören kararları kabul etmiş durumdadır. Türkiye ise Hocalı'da yaşananlara resmi olarak 'Katliam' tanımlaması yapmaktadır. İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch) hadiseyi, Dağlık Karabağ Savaşı sırasında işlenen 'Katliam' olarak kayıtlara geçirirken, Birleşmiş Milletler henüz resmi bir karar almış değildir. Azerbaycan kaynakları, Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi'nin bağlayıcı herhangi bir karar almasını engellediğini iddia etmektedir. 1993 yılında BM Genel Kurulu, Ermenistan'ı kınamakla yetinmiş, BM Güvenlik Konseyi de 822 sayılı kararla, Ermenistan'dan işgal ettiği Azerbaycan topraklarını terk etmesini istemiştir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi üyeleri "Ermeniler tüm Hocalı sakinlerini katletti" ifadesinin yer aldığı bir bildiriye imza atmış, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı - Minsk Grubu, 1996 yılında Erivan'ı kınayarak, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesini talep etmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) 22 Nisan 2010 tarihli kararında, Hocalı'da yaşananlar, savaş suçları veya insanlık aleyhine suçlarla eşdeğer eylemler olarak görülmüşse de henüz resmi bir karar alınmış değildir. Buna karşın Azerbaycan'ın hukuk mücadelesi aralarında AİHM ve Lahey Adalet Divanı gibi uluslararası hukuk kurumları nezdindeki girişimleri devam etmektedir.²³

²³ Mustafa Bağ, "Hocalı Katliamı'nın 27. yıl dönümü: Neler yaşandı, katliam mı 'soykırım' mı? Kim nasıl kabul ediyor?", <https://tr.euronews.com/2019/02/24/hocali-katliami-27-yil-donumu-neler-yasandi-katliam-soykirim-mi-daglik-karabag-azerbaycan>, erişim tarihi: 22.20.2019.

Önemli bir hususun altını çizmek gerekir ki Dağlık Karabağ'daki işgal, özellikle Hocalı Soykırımı ve sonrasında 1 milyona yakın Azerbaycanlı göçkün bugün Karabağ toprakları dışında yaşamak zorundadır. Doğdukları topraklardan nedensizce dışarı atılan, mülkleri, malları ellerinden çekilip alınan, sevdiklerinden koparılan bu insanlar Kafkasya'nın belli bölgelerinde ve özellikle Azerbaycan sınırları içerisinde zor koşullarda yaşamakta olup, bu durumun hâlâ bu insanların hayatında sorun teşkil etmeye devam ettiği gerektiği kadar dünya kamuoyuna anlatılamamıştır ki, sorun haklının lehine çözüme kavuşmamıştır. Haksız işgali, milenyuma yaklaşırken “medeni” çağda gerçekleştiren bir devlet ise yaptığı yanına kâr kalarak kendine ait olmayan topraklar üzerine halkını yerleştirmiş halde bu topraklardan haksız tasarrufta bulunmaya devam etmektedir.

Belki de sadece olayın yaşandığı tarihin sene devriyelerinde bir kaç gün ile basına konu olabildiğindedir bu durum. Belki de medyaya daha can alıcı, gerçeğe mümkün olan en yakın haliyle insanların şahit olmalarına olanak sağlayacak bir kurgu ile getirilmesi gerekmektedir. Yaşananların vahametinin ve halen devam eden etkilerinin sıradan insanlar tarafından anlaşılabilmesi için. Devletler ve hükümetler sıradan insanlardan farklı düşünmek zorundadır çoğu zaman. Ama sıradan insanların bazen de bu türden durumların yarattığı adaletten uzaklaşma durumlarını konunun muhataplarına dürterek hatırlatma imkânlarını yaratabilmek maksadıyla kurdukları sivil toplum teşkilatları vardır. Bu türden teşkilatlar yoluyla belki konu gündemde hak ettiği kadar yer işgal edebilecektir. Finanse edebilecekleri bir sinema filmi ya da dizi film yoluyla, belki bir belgesel film yoluyla ya da bir roman aracılığıyla. Bu tür kurgulanmış anlatıların aradan geçen bunca seneye rağmen bir örneğine rastlanmamış olup, basında son derece seyrek yer bulabilen haberlerle konu kamuoyunun dikkatine sunulmaktadır. Bu çalışmada olayı “katliam” olarak anmak yolunu tutan Türkiye’de yazılı basında Hocalı Katliamına dair haberler incelenmiştir.

Türk basımında Hocalı Katliamı

Çalışma 2018 ve 2019 (Kasım ayına kadar) yılında ana akım gazetelerden seçilen iki gazetenin ikişer yıllık sayıları taranarak gerçekleştirilmiştir. Seçilen gazeteler Hürriyet ve Sözcü gazeteleri olup, 2018 ve 2019 yılları boyunca her iki

gazetenin tirajları ilk üç sırada yer almıştır.²⁴ Amaç, Türk basınında “konunun ne sıklıkla ve hangi içerikle gündeme taşındığını tespit etmektir. Araştırmaya ekler ve köşe yazıları dâhil edilmemiş, inceleme ana gazetede haberlerle sınırlı tutulmuştur. Dağlık Karabağ ve Azerbaycan’ın Ermeni işgalindeki toprakları meselesine dair haberler, “Hocalı Katliamı” ile ilgili doğrudan bir ifade içermediği müddetçe çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Tarih	Haber başlıkları
26.02.2019	Dışişleri Bakanlığı'ndan Hocalı Katliamı mesajı
26.02.2019	Yirminci asrın vahşeti Hocalı Katliamı'nın kurbanları anılıyor
26.02.2019	Katliam dünyaya duyurulacak... Sosyal medyada "Hocalı İçin Paylaş"
26.02.2019	Bakan Soylu müjdeyi verdi! 15 bin polis alınacak
24.02.2019	Hocalı şehitleri için Avrupa'da anma
08.12.2018	Prof. Dr. Erbay: Karabağ'ın Azerbaycan'a dönüşü en büyük hedefimizdir
20.10.2018	Azerbaycan Cumhurbaşkanı Yardımcısı: Devletlerin haklarına saygıyla yaşanmalı
28.04.2018	Ermeni Meselesi ve Hocalı Katliamı İstanbul Rumeli Üniversitesi'nde masaya yatırıldı
01.03.2018	Karşıyaka'da 'Aliyev' büstü açıldı
27.02.2018	OSB'de Hocalı katliamı sergilerle anıldı
27.02.2018	Hocalı katliamında yaşamını yitirenler ERÜ'de anıldı
26.02.2018	Hocalı Katliamı'nda ölenler Denizli'de anıldı
26.02.2018	MHP'li Avşar'dan 'Hocalı Katliamı' mesajı
26.02.2018	Ülkü Ocakları'ndan, 'Hocalı Katliamı' resim sergisi

²⁴ <http://gazetetirajlari.com/HaftalikTirajlar.aspx>

26.02.2018	Körfez'de Hocalı Şehitleri anıtı açıldı
26.02.2018	Hocalı katliamı nedir? Hocalı katliamı ne zaman oldu? Katliamın tanıkları o günleri anlattı
26.02.2018	Destici: Azerbaycanlı kardeşlerimizin acısı acımızdır
26.02.2018	'Hocalı Katliamı'nda hayatını kaybedenler Tokat'ta anıldı
25.02.2018	Bağcılar'da "Azerbaycan Dostluk Parkı ve Hocalı Katliamı Anıtı" açıldı...
25.02.2018	Viyana'da 'Hocalı için adalet' istediler
23.02.2018	Hocalı katliamı İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi'nde anıldı
23.02.2018	Denizli Büyükşehir, Hocalı Soykırımını anacak
21.02.2018	Hocalı Katliamı'nda hayatını kaybedenler tiyatro oyunuyla anıldı
20.02.2018	Nazilli'de Hocalı Katliamı Anıtı ve Karabağ Parkı açıldı

Tablo 1: **Hürriyet** Gazetesinde (1 Ocak 2018-31 Ekim 2019) yayımlanmış Hocalı Katliamı konulu haberler

Tabloda görüldüğü üzere Hürriyet gazetesinde incelemeye tabi tutulan 22 ay zarfında Hocalı Katliamı'nı konu alan 24 haber yayımlanmıştır. 2018 yılında 19 haber yayımlanırken, 2019 yılının ilk 10 ayında haber sayısı 5 ile sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla 2018 yılında ayda ortalama haber sayısı 1.58 olurken, 2019 yılında ayda 0.50 olmuştur. 2018 yılında yayımlanan 19 haberden 16'sı olayın yıl dönümü olan 26 Şubat tarihi haftasına aitken, sadece 3 haber sair günlerde yer almıştır. Sözcü gazetesinde ise 10 ay zarfında yayımlanan 5 haberin tamamı olayın yıl dönümünde yer bulmuştur.

Hürriyet gazetesindeki haberler incelendiğinde büyük kısmının il ve ilçe belediye teşkilatlarınca (7), özel kurum ve kuruluşlarca ki (7), bunların büyük kısmı üniversitelerdir, sivil toplum kuruluşlarınca (4), siyasi partilerce (2)

gerçekleştirilen anma etkinlikleri, sempozyumlar, anıt açılış törenleri, paneller, açıklamalar ve katliamı konu alan bir adet tiyatro oyunun sahnelenmesi gibi organizasyonlara ilişkin yapılan haberler olduğu anlaşılmıştır. 2 haber Türkiye Cumhuriyeti devletinin resmî kurumlarınca yapılan açıklamalara ilişkin iken, diğer 2 haber ise Hürriyet gazetesince Hocalı Katliamının sene devriyesi münasebetiyle yapılan (26 Şubat 2018 ve 26 Şubat 2019 tarihli) haberlerdir.

Haberlerin büyük kısmında Hocalı'da Rus motorize kuvvetlerinin desteğiyle Ermenilerce gerçekleştirilen ve 613 kişinin ölümüyle, yüzlercesinin ağır yaralanması ve yüzden fazla kişinin de halen akıbetinin belli olmadığı kayıpla sonuçlanan bu olay, için Türkiye Cumhuriyeti Devletinin olayı resmî olarak “katliam” olarak tanıdığı nazarı itibarda bulundurularak “katliam” ifadesi kullanılırken,²⁵ açıklama yapan kişinin ifadeleri “soykırım” tabirini içeriyorsa alıntı olarak kullanıldığı görülmüştür.

Haberlerin neredeyse tamamında yaşanan katliamın ne denli “vahşice” ve bunun da “bilinçli surette” gerçekleştirildiğine dair alıntıların kullanıldığı dikkat çekmiştir. Gazetenin katliamı anma münasebetiyle hazırladığı haberde²⁶ katliamdan kurtulmayı başaran 2 bin 213 kişinin soruşturma dosyasındaki ifadesi, 800'den fazla ekspertiz raporu ve diğer kaynaklardan edinilen bilgiler ışığında Ermenilerin sadece işgalle yetinmediği, sivilleri toplu şekilde katlettiğinin kanıtlandığına dikkat çekilmiş ve “katledilenlerin adli tıp muayeneleri ve şahit ifadelerine göre Hocalı sakinlerinin kafa derisinin soyulması, kurak, burun, cinsel organlarının kesilmesi, gözlerin çıkartılması gibi kadın, yaşlı ve çocuk ayrımı yapılmaksızın akıl almaz işkencelere maruz kaldığını açıkça kanıtlıyor. Katliam kurbanları arasında boynu vurularak, yakılarak katledilenlerin yanı sıra karnı süngülenen hamile kadınlar da var. O dönemde çekilen görüntüler ve fotoğraflar

²⁵ İstisnai olarak tek bir haberin gerek başlığında gerekse haberin metninde “soykırım” ifadesi kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu tabirin anma organizasyonunu gerçekleştiren yerel yönetim yetkililerince kullanılmış olduğu anlaşılmakta ve haberi yapan muhabirin de bu tabiri değiştirmeden yazım aşamasında alıntılar dışında da kullandığı, yazı işlerinde ise bu durumun gözden kaçtığı tahmin edilmektedir. Bkz. “Denizli Büyükşehir, Hocalı Soykırımı'nı anacak”, **Hürriyet**, 23.02.2018.

²⁶ “Yirminci asrın vahşeti Hocalı Katliamı'nın kurbanları anılıyor”, **Hürriyet**, 26.02.2019.

da katliamın büyüklüğünü ortaya koyuyor” denilmiştir. Bir başka haberde²⁷ Denizli Büyükşehir Belediyesince Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ'daki Hocalı kasabasında Ermeni askerlerince gerçekleştirilen katliamı anmak üzere yapılan anıtın açılışında Büyükşehir Belediye Başkanı Osman Zolan'ın "26 Şubat'ta Hocalı'da hunharca, çocuk, kadın, yaşlı demeden tamamen yok etmek üzere, vahşice, paramparça edilerek hınçla oradaki kardeşlerimiz katledilmiş ve soykırımı uğratılmıştır. Anne karnındaki bebekler bile öldürülmüş, akla hayale gelmeyecek birçok işkenceyle kardeşlerimiz öldürülmüş ve şehit olmuşlardır.” şeklindeki sözlerine yer verilmiştir.

Haberlerde vurgulanmak istenen diğer bir mesele, bu olayın bir soykırım olduğu ve savaş suçu oluşturduğu, uluslararası örgütlerin ise bu duruma karşı duyarsız kalmaya devam ettiğidir. Bununla ilgili olarak haberlerden birinde²⁸ “Ermenilerin kadın ve çocuk ayırımı gözetmeksizin yaptığı katliam sonrası Azerbaycan Askeri Savcılığınca hazırlanan soruşturma dosyasındaki tanık ifadeleri Ermenilerin sivilleri toplu şekilde katlettiğini kanıtıyor. Azerbaycan hükümetine göre, Hocalı'da yaşananlar, 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin, Birleşmiş Milletler'in (BM) Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, Sivil ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi çok sayıda sözleşmenin ciddi ihlali anlamına geliyor. Soruşturma dosyasında Hocalı katliamını yapan Ermenistan ordusu subaylarının yanı sıra, Sovyet ordusunun o zaman bölgede bulunan 366. Motorize Alayının çoğu Ermeni kökenli 38 üst düzey subayının da ismi yer alıyor. Dosyada ismi geçen subaylar savaş suçları işlemekten sorumlu tutulurken Azerbaycanlılar, savunmasız 613 sivil katleden canilerin adalet önünde hesap vermesini talep ediyor.” ifadeleri yer alırken bir diğerinde Hocalı soykırımının tarihe kanlı ve acı bir gün olarak geçtiği, uluslararası kamuoyunun konuya duyarsız kalmaması gerektiği²⁹ belirtilmektedir. “Hocalı'da yaşananların “Soykırım” olarak tanınması gerektiğine

²⁷ Ramazan Çetin, “Hocalı Katliamı'nda ölenler Denizli'de anıldı”, **Hürriyet**, 26.02.2018.

²⁸ “Yirminci asrın vahşeti Hocalı Katliamı'nın kurbanları anılıyor”, **Hürriyet**, 26.02.2019.

²⁹ “Hocalı şehitleri için Avrupa'da anma”, **Hürriyet**, 24.02.2019.

vurgu yapan diğer haberlerde de “Soykırım görmek istiyorsanız, Hocalı'ya bakın”, “Hocalı Katliamı, Ermeniler tarafından kardeş Azerbaycan'a uygulanmış soykırımdır”, “Yüzlerce sivilin hayatını kaybettiği saldırılarda Ermenistan savunmasız insanlara saldırdı. Biz bu katliamı Türk ırkına bilerek yaptıkları için soykırım olarak nitelendiriyoruz. Bu sadece Azerbaycan Türklerine değil, tüm Türk dünyasını etkileyen bir olaydı. Çünkü Türklüğe karşı yapılmış bir soykırımdır”³⁰ gibi doğrudan aktarımlar dikkat çekmektedir.

Azerbaycan toprakları üzerinde, Ermenistan Devleti'nin işgalinin halen devam etmekte olduğu, bir milyondan fazla Azerbaycan Türkünün yurtlarından edilmişliklerinin süregeldiği ve uluslararası örgütlerin bu duruma karşı gerekli tedbirleri almamakta ve yaptırımları uygulamamakta devam ettiği meselesinin Hürriyet gazetesinin haberleriyle³¹ dikkat çekmek istediği bir diğer konu olduğu görülmüştür.

İncelenen diğer ana akım gazetelerinden Sözcü'de ise yalnızca beş habere rastlanmıştır. Bu haberlerden ikisinin 2018 yılına ve üçünün de 2019 yılına ait haberler olduğu görülmüştür. Haberlerin tamamının olayın gerçekleştiği tarihin haftasına ait olduğu anlaşılmaktadır.

Tarih	Haberin adı
26.02.2018	Hocalı katliamında neler oldu? 26 yıl önce bugün “Hocalı Katliamı” yapıldı...
26.02.2019	Hocalı Katliamı'nın 27'nci yılı ama Ermenistan hâlâ inkâr ediyor
27.02.2019	Hocalı Katliamı anmasına çirkin saldırı... Töreni basıp hakaretler yağdırdılar

³⁰ Ramazan Çetin, “Hocalı Katliamı'nda ölenler Denizli'de anıldı”, **Hürriyet**, 26.02.2018; “MHP'li Avşar'dan 'Hocalı Katliamı' mesajı”, **Hürriyet**, 26.02.2018; “Ülkü Ocakları'ndan 'Hocalı Katliamı' resim sergisi”, **Hürriyet**, 26.02.2018.

³¹ “Prof. Dr. Erbay: Karabağ'ın Azerbaycan'a dönüşü en büyük hedefimizdir”, **Hürriyet**, 08.12.2018;

Ramazan Çetin, “Hocalı Katliamı'nda ölenler Denizli'de anıldı”, **Hürriyet**, 26.02.2018; “MHP'li Avşar'dan 'Hocalı Katliamı' mesajı”, **Hürriyet**, 26.02.2018; “Nazilli'de Hocalı Katliamı Anıtı ve Karabağ Parkı açıldı”, **Hürriyet**, 20.02.2018; “Destici: Azerbaycanlı kardeşlerimizin acısı acımızdır”, **Hürriyet**, 26.02.2018.

23.02.2019	Meral Akşener: Putin kızmasın Hocalı unutuldu
20.02.2018	Cumhurbaşkanı Erdoğan AKP-MHP ittifakının ismini açıkladı: Cumhur İttifakı

Tablo 1: **Sözcü** Gazetesinde (1 Ocak 2018-31 Ekim 2019) yayımlanmış Hocalı Katliamı konulu haberler

Gazetenin Hocalı Katliamını anmak amacıyla hazırlanan 2018 tarihli detaylı haberinde “26 yıl önce bugün 26 Şubat 1992 tarihinde Hocalı katliamı yaşandı. Hocalı katliamı için zehirli top mermisi Ermeni güçleri, birçok kişiye ağır işkencelerde bulundu. Çocuk, kadın fark etmeden gerçekleştirilen katliamda, 613 Azerbaycan vatandaşı katledildi” cümleleriyle çarpıcı bir giriş yapıldıktan sonra uluslararası örgütler ve basın organları kaynak gösterilerek katliam ve sonrasına dair bilgi verilmektedir. Haberde “Memorial İnsan Hakları Savunma Merkezi, İnsan Hakları İzleme Örgütü, The New York Times gazetesi ve Time dergisine göre katliam, Ermenistan'ın ve 366. Motorize Piyade Alay'ının desteğindeki Ermeni güçleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Karabağ Savaşında Ermeni kuvvetlere komutanlık yapmış bugünkü Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan ve Markar Melkonyan'ın aktardığına göre kardeşi Monte Melkonyan, katliamın Ermeni güçler tarafından yapılan bir intikam olduğunu açıklamıştır” cümleleri yer almaktadır. Haberde, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nce Hocalı Katliamının Dağlık Karabağ'ın işgalinden bu yana gerçekleşen en kapsamlı sivil katliam olarak nitelendirildiğine dikkat çekilmektedir. Bu sayede sadece Türkiye’de değil, uluslararası kamuoyu nezdinde de konunun tartışılır kalmasının önemine dikkat çekilmeye çalışılmaktadır.

Sözcü gazetesinin bu yıla ait anma maksatlı yazısı da³² diğer haberlere göre daha kapsamlı olup, yine yukarıdaki maksada uygun olarak kaleme alındığı görülmektedir. Ayrıca her iki haberde de katliamın sorumlularının ilgili uluslararası kurumlar nezdinde cezalandırılmaları gerektiği ancak bunca yıla rağmen nihai bir adımın atılmamış olduğu ifade olunmaktadır. “Hocalı Katliamı’nın 27’nci yılı ama Ermenistan hâlâ inkâr ediyor”, başlığıyla yayımlanan

³² “Hocalı Katliamı’nın 27’nci yılı ama Ermenistan hâlâ inkâr ediyor”, **Sözcü**, 26.02.2019.

haberde “Bugün, 26 Şubat 1992'de Ermenilerin yaptığı Hocalı Katliamı'nın 27'nci yılı... Ermenistan'ın aylar süren saldırılarının en şiddetli olduğu 26 Şubat'ta, Ermeniler 70'i yaşlı, 63'ü çocuk 613 Azerbaycan vatandaşını katletmişti... Yıllar geçse de uluslararası kamuoyu Ermenistan'ı kınamaya devam ediyor” denilmekte.

Kalan iki haberde iç politika konulu yazılarda bir iki satırla katliam bahis konusu olmuşken, son haber ise Paris'te Hocalı Katliamını anmak üzere Azerbaycan Büyükelçiliği'nce düzenlenen törene, Ermeni toplumunca kurulan FRA (Fédération Révolutionnaire Arménienne) partisinin uzantısı olan FRA Nor-Seround üyesi bir grup tarafından gerçekleştirilen baskına ilişkin kısa bir haberdir. Sözcü gazetesinde yaklaşık iki yıl gibi uzun bir zaman aralığında olaya ilişkin yer bulabilen beş haberin hepsinde olay “katliam” olarak nitelenmiş, “soykırım” tabiri kullanılmamıştır. Alıntılarda dahi bu duruma dikkat edildiği anlaşılmıştır. Bahsi geçen gazetede konuya yalnızca olayın sene devriyesine tekabül eden hafta zarfında yer verildiği, sair zamanlarda konunun yer bulmadığı anlaşılmıştır.

Sonuç

Hocalı katliamının gerçekleşmesinin üzerinden çeyrek asır geçti. Sivil halkın üzerine koca bir ordunun motorize alayının tüm kuvvetleriyle ve imkânlarıyla saldırıldı. Yüzlerce insan öldürüldü. Ya bombardıman altında veya makineli tüfek kurşunlarıyla, ya süngülenerek öldürüldü. Cesetler üzerinde yapılan adli tıp incelemelerinde öldürülenlerin içinde kafaları veya vücutlarının çeşitli uzuvları kesilerek bedenlerinden ayrılan, gözleri oyulan, cinsel saldırıya maruz kalan, kemikleri tek tek kırılıp veya farklı işkencelere tabi tutulduktan sonra öldürülmüş olan onlarcasına rastlandı. Katliamın ardından gizlice çekilmiş ve vahşeti tüm açıklığıyla ortaya koyan videolar ortaya çıktı. Bunlar tüm dünya kamuoyuyla paylaşıldı. Sivil halk üzerine gerçekleştirilen bu saldırılar, kıyımlar bu denli aleni olduğu halde ve sorumluları da ortada olduğu halde halen yaptıklarının cezai karşılığı kendilerine yüklenmediği gibi, Ermenistan'ın haksız işgali de halen süregelmektedir.

Hocalı'da yaşananlar, 1949 Cenevre Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler'in (BM) Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, Sivil ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur

Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi çok sayıda sözleşmenin ciddi ihlali anlamına gelse de yalnızca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 22 Nisan 2010 tarihli kararında, savaş suçları veya insanlık aleyhine suçlarla eşdeğer eylemler olarak görülmüş ve bu durum ilan olunmuş, ancak sorumluları hala mahkeme önüne çıkarılmamıştır. Topraklarından sürülen Azerbaycan Türkleri öz topraklarına, mülklerine geri dönememiştir. Gasp edilen haklarını gasıplarından alamamıştır. Azerbaycan hükümeti sulh yoluyla vaziyeti yoluna koymak istemekte, şehitlerin katillerinin cezasını hukuk önünde çekmesini istemektedir. Bu yönde uluslararası kurum ve kuruluşlar nezdinde başvuruları olduğu gibi bunların takibini de bırakmamıştır.

Buna karşın 27 senedir sonuç alınmamıştır. Azerbaycan hükümetinin istediği barışçıl yollarla olayın sorumlularının cezalandırılabilmesi ancak yoğun bir kamuoyu baskısıyla, uluslararası kurumların işi daha sıkı bir şekilde ve sonuçlandırmak kararlılığıyla masaya yatırmalarıyla mümkün olabilecektir. Uluslararası camiada kendine yeni destekçiler bulabilmesi için olayın bilinirliğinin artırılması, kamuoyunun konuya dair belgelerle bilgilendirilmesi gerekmektedir. Ancak belgelerden belki de daha etkili olabilecek diğer iletişim yöntemleri ve araçlarıyla desteklenmiş ve oluşturulmuş metin ve görseller (örneğin gerçek olaylara dayalı kurgular) yoluyla katliama dair farkındalığın artması mümkün olabilecektir. Olayın üzerinden geçen zamana rağmen kalıcı izleri, zararları halen görülmektedir. Bu duruma dikkat çekilmesi lüzumu vardır. Azerbaycan'a en yakın komşu ve hatta ortak dil, ortak tarih ve soy birliği ile bağlı Türkiye Cumhuriyeti'nde dahi bu anlamda başarılı bir kamuoyu oluşumunun sağlanmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim ana akım gazetelerden seçilen iki gazetenin ikişer yıllık sayıları taranarak gerçekleştirilmiş olan ve Türk basınında Hocalı Katliamının ne sıklıkla ve hangi içerikle gündeme taşındığını tespit üzere yaptığımız çalışmanın sonucunda ulaşılan veriler bunu gösterir niteliktedir. Yaklaşık iki yıl zarfında bir gazetede 24 değerinde ise sadece 5 habere rastlanmış olup, bunların büyük kısmı olayın sene devriyelerine denk gelen haftada yapılmış haberlerdir. Bu da olayın Türk basınında atlanmaması ve bahsedilmesi gereken rutin bir haber olarak, gazete yazı işleri yöneticilerinin dosyalarında yer tutan bir

malzeme olarak kaldığını gösterir. En azından ana akım gazetelerden seçilen örnekleme göre. Türkiye'de üniversiteler, öğrenci toplulukları, bir kısım yerel idari yönetimler ve özellikle Türk Dünyası ile ilgili hassasiyetleri olan sivil toplum kuruluşlarının 2000'li yılların ortasından itibaren Hocalı Soykırımı'nı Türkiye gündeminde tutabilecek etkinliklerine rastlasak da, bu faaliyetlerin medya yoluyla kamuoyuna ulaştırılmadığında istenen etkinin oluşamayacağı aşikârdır. Bu durumda Türk basının da buna dair gereken hassasiyeti göstermesi lüzumludur. Çünkü Türkiye kamuoyunun da vereceği destekle daha güçlü çıkabilecek bir sesin, dünya kamuoyunca işitilebilmesi daha muhtemeldir. Yürütülecek ortak kampanyaların, daha ilgi çekici içeriklerle, uluslararası kamuoyuna mal olmuş simalarla ve geniş finansal kaynaklarla desteklenmesi ve medya kanalıyla gündemde yerini sık aralıklarla ve daha geniş alanlarda alabilmesi sonucunda konunun Azerbaycan lehine daha kısa zamanda nihayete ermesi olasıdır.

Kaynakça

2. Uluslararası Hocalı Soykırımı ve Bölgesel Güvenlik Sempozyumu E-Kitabı, Ed. Betül Karagöz Yerdelen, 2018.

Abbas Karaağaçlı, “İşgal Altındaki Dağlık Karabağ Sorunu”, <http://www.bilgesam.org/incele/164/-isgal-altindaki-daglik-karabag-sorunu/#.Xa2R7IUzaUk>, 2012.

Altınok, Salih: **Belgeleriyle 19 ve 20. Yüzyıl Başlarında Ermeni Sorunu**, 3. Baskı, Ankara, Bizbize Basın Yayın, 2007.

Arslanlı, Araz: **Karabağ Sorunu ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri**, Ankara, Berikan Yayınevi, 2015, ss. 61, 62; “Hocalı’da Yaşanan Vahşeti 23 Yıl Sonra Tanıkları Anlattı”, <https://www.haberler.com/hocali-da-yasanan-vahseti-23-yil-sonra-taniklari-7005580-haberi/>

Attar, Aygun: “Azerbaycan Türklerinin Ermenistan’dan Zorunlu Göçü”, <http://soyledik.com/tr/makale/6960/azerbaycan-turklerinin-ermenistandan-zorunlu-gocu--prof-dr-aygun-attar.html>

Bag, Mustafa Bag: “Hocalı Katliamı'nın 27. yıl dönümü: Neler yaşandı, katliam mı 'soykırım' mı? Kim nasıl kabul ediyor?”, <https://tr.euronews.com/2019/02/24/hocali-katliami-27-yil-donumu-neler-yasandi-katliam-soykirim-mi-daglik-karabag-azerbaycan>, erişim tarihi: 22.20.2019.

Beydilli, Kemal: “Tehcîr”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, C. 40, İstanbul, 2011, ss. 319-323.

Ekici, Yunus: “Azerbaycan ve Ermenistan Arasında Bitmeyen Dağlık Karabağ Sorunu”, **Vakanüvis: Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, Mart 2017, ss. 62-77.

Garibov, M.: **I. Dünya Savaşından Günümüze Azerbaycan-Ermenistan İlişkileri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

<http://gazetetirajlari.com/HaftalikTirajlar.aspx>

Hürriyet gazetesi (1 Ocak 2018-31 Ekim 2019)

İbrahimov, Abil: “Ermenistan’ın Etnik Temizleme Siyaseti”, <http://1905.az/tr/ermenistanin-etnik-temizleme-siyaseti/>

MacLachlan-Ian Peart, Fiona: **Hocalı Bir Savaş Suçuna Tanıklık**, İstanbul, Teas Yayınları.

Mahmud Celaleddin Paşa: **Mir’ât-ı Hakikat**, haz. İsmet Miroğlu, İstanbul, 1983.

Mehdiyev, G.Ç.: Mehdiyev, “Türksüz Ermenistan İdeolojisinin Sonuçları: Ermenistan’ın Tek Uluslu ve Monoetnik Devlete Dönüştürülme Süreçleri”, **Tesam Akademi Dergisi**, Ocak 2015.2 (1), ss. 7-28.

Mustafayev, Beşir: “Ermenileştirilen Kuzey Azerbaycan Türk Toprakları”, **Türk Yurdu**, Nisan 2011 - Yıl 100 - Sayı 284.

Özçelik, İsmail: “Karabağ’daki Hocalı Soykırımının Tarihi Arka Planı”, **Vakanüvis: Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 2, Kafkasya Özel Sayısı, 2017, ss. 417-456.

Sarı, Gökhan: “1915 Tehcirinden 1992 Hocalı’ya Soykırım İddiaları Çerçevesinde Ermeni Sorunu”, **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, 2015, ss. 91-121.

Sözcü gazetesi (1 Ocak 2018-31 Ekim 2019)

Yılmaz, Reha: “Azerbaycan Dış Siyasetinde Bağımsızlık Sonrası Yıllar ve Karabağ Problemi”, **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 2, 2010, ss. 69-93.